

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΘΑΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

Ὅν ἐστὶ περὶ τοῦ ἄν. θεοῦρου κ-θρησκείας
βουλεύσαστο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1881

τι σχετικῶς πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἦσαν λάμπεις νέου κόσμου ιδεῶν, ἦσαν οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἀντιδοξοῦντες πρὸς τὸν Σωκράτην, Πλάτωνα, Ἀναξαγόραν κλπ. ἡ ὑποκειμενικότης αὐτῶν εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς αἰσθητικότητος, αἱ ἠθικαὶ ιδέαι εἶναι κινδυνώδεις, τὸ δυνατόν τοῦ εἰδέναί ἀρνοῦνται, ἀνθ' οὗ οὐδὲν τίθενται, ὅπερ εἶναι τὸ κύριον σφάλμα αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ σοφιστικὴ εἶναι ἀρνητικὴ. Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι οἱ σοφισταὶ δὲν ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν συγχρόνων. Ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἀνοίγονται νέοι κόσμοι ἐλευθερίας καὶ μορφώσεως. Ἐὰν δὲ ἀποβλέψη τις πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν τῶν νεωτέρων χρόνων, πείθεται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ αἰτία νὰ ὑπάρξωσι Κάντιοι καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς, οὕτω καὶ ἡ ὑπαρξίς τῆς σοφιστικῆς εἶναι ἡ αἰτία τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἄνευ αὐτῆς θὰ ἦτο ἀδύνατος· δὲν εἶναι δὲ ἡ σοφιστικὴ οὔτε σχολὴ οὔτε σύστημα φιλοσοφικόν. Μέτρον λοιπὸν πάντων χρημάτων ὁ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπος κατὰ τοὺς σοφιστάς· ταύτην ὅμως τὴν ὑπόληψιν τῶν σοφιστῶν πολεμεῖ ὁ Σωκράτης ὡς ἐξῆς· Τὸ νοεῖν δὲν ὑπάρχει μόνον εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὰ λογικὰ ὄντα· πᾶς ἄνθρωπος ἔχει συνείδησιν, ὅτι πᾶν ὅ,τι νομίζει ὡς δίκαιον, ὡς καθήκον, ὡς καλὸν ἢ κακόν, τοῦτο νομίζεται ὡς τοιοῦτον οὐ μόνον ὑπ' αὐτοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων. Τὸ νοεῖν λοιπὸν ἀνθρώπου τινὸς ἔχει γενικὸν χαρακτῆρα, ἐν ἄλλαις λέξεσι ἔχει τὸ καθ' ὑπόστασιν (τὴν ἀντικειμενικότητα)· ὥστε τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον, τὸ κακὸν δὲν ἐξαρτᾶται ὑπὸ τῆς αὐθαιρεσίας ἐνὸς ὑποκειμένου. Οὕτω λοιπὸν ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους εἶναι ἡ θετικὴ συμπλήρωσις τῆς ἀρνητικῆς τῶν σοφιστῶν. Εἶναι μὲν λοιπὸν μέτρον πάντων χρημάτων ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχὶ ὁ καθ' ἕκαστον ἀλλ' ὁ καθόλου.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΕΙΟΤΗΤΟΣ
ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΥΠΟ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δ. ΡΩΣΗ Δ. Φ.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπραγματεύθη ὁ ἀοίδιμος Κυπριανὸς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ « τὰ ἀπόρρητα τοῦ Ἰσοκράτους ἢ περὶ λόγων ἐσχηματισμέ-

νων » (ὄρα σελ. 17. 32—36. 52 53). Ἐπιχειροῦντες δὲ ν' ἀποφανθῶμεν ἐναντίαν γνώμην τῆς τοῦ Κυπριανοῦ περὶ οἰκειότητος Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος, νομίζομεν ὅτι οὔτε εἰς τὸν σεβασμόν, οὔτε εἰς τὴν ἱεράν μνήμην αὐτοῦ προσκρούομεν, ἀλλ' ὅτι ἀπεναντίας ἐκτελοῦμεν ἔργον, ὅπερ θὰ ἦτο αὐτῷ εὐάρεστον συνωδῶ τῇ ἀρχῇ, ἣν εἶχε περὶ τὴν ἔρευναν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Πράκειται ν' ἀποδείξωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ὅτι ἡ γνώμη Κυπριανοῦ, ἀποδεχομένου διαρκῆ καὶ μόνιμον φιλίαν Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος. δὲν εἶναι ἀληθῆς· τοῦτο δὲ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ποιήσωμεν κατάδηλον ἐκ τοῦ ἀμοιβαίου ὑπαινιγμοῦ, ὃν ὅτε Ἰσοκράτης καὶ Πλάτων μετεχειρίσθησαν.

Τὸ περὶ οἰκειότητος Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος ζήτημα εἶναι βεβαίως δυσχερές, θὰ ἦτο δ' ἔτι χαλεπώτερον, ἂν περὶ τούτου μηδεμία ἐγένετο μνεῖα ἐν τοῖς διασωθείσι συγγράμμασιν αὐτῶν καὶ μηδεμίαν τῶν ἀρχαίων μαρτυρίαν εἶχομεν. Ὁ μὲν Πλάτων μνημονεύει ῥητῶς τοῦ ὀνόματος Ἰσοκράτους ἐν τινι ἐν τέλει τοῦ Φαίδρου χωρίῳ, ὃ δ' Ἰσοκράτης οὐδαμοῦ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος. Ἄλλ' ὅμως ἀρκούντως δηλοῖ ὁ Ἰσοκράτης, πῶς ποτε διέκειτο πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ τοὺς περὶ τὴν παιδείαν ὄντας. Διὸ οὐκ ἀστόχως δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τε τῶν Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος συγγραμμάτων, ποία σχέσις ὑπῆρχε πρὸς ἀλλήλους.

Ἀσφαλῆς καὶ ἀναντίλεκτος μαρτυρία περὶ οἰκειότητος τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος εἶναι ἡ ὁμολογία, ἣν Διογένης ὁ Λαέρτιος μνημονεύει· « ὁ δ' οὖν φιλόσοφος καὶ Ἰσοκράτει φίλος ἦν, καὶ αὐτῶν Πραφιζάνης συνέγραψε διατριβὴν τινὰ περὶ ποιητῶν γενομένην ἐν τῷ ἀγρῷ παρὰ Πλάτωνι ἐπιξενωθέντος τοῦ Ἰσοκράτους » (Διογ. Λαερτ III. 8). Τὴν ἀναντίρρητον δὲ ταύτην ἱστορικὴν μαρτυρίαν ὁ πρὸ μικροῦ μεταλλάξας τὸν βίον Spengel οὐδαμοῦ τῆς αὐτοῦ πραγματείας ἀναφέρει· ἀποροῦμεν δὲ πότερον ὑπολάβωμεν, ὅτι δὲν ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἢ ὅτι γινώσκων δὲν ἀποδέχεται τὸ κῦρος αὐτῆς· διότι λέγει ὅτι οὐδεμία προσωπικὴ δήλωσις διεσώθη περὶ οἰκειότητος Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος, *da jede weitere persönliche Angabe fehlt* (Spengel, *Isokrates u. Plato* σελ. 734 ἔτ. 1855). Ὡσαύτως δὲ ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτῆς πραγματείας ἀποφαίνεται ὁ Spengel ἡμαρτημένως ὅτι οὐδεμία ἱστορικὴ παράδοσις ὑπάρχει, *Es mag vermessen scheinen, über das Verhältniss zweier bedeutender Zeitgenossen etwas näheres bestimmen zu wollen, wenn die historische Ueberlieferung davon schweigt* (σελ. 731). Ὅτι λοιπὸν ὁ Πλάτων κατ' ἀρχὰς διέκειτο πρὸς τὸν Ἰσοκράτην φιλικῶς, μαγθάνομεν οὐ μόνον ἐκ

τῆς μνημονευθείσης μαρτυρίας ἐκτὸς οὔσης πάσης ἀμφιβολίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐν τέλει Φαίδρου χωρίου. Τινὲς θεωροῦσι τὸ χωρίον τοῦτο ὡς εἰρωνείαν καὶ οὐχὶ ὡς ἀληθῆ ἔπαινον τοῦ Ἰσοκράτους. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς γνώμη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ λόγου πείθεται τις, ὅτι τὸ χωρίον δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ εἰρωνικῶς. Ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ δεικνύει φανερώς ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς τῶν προγενεστέρων καὶ τοῦ Δυσίου εἶναι πολὺ ὑπέρτεροι. Ἐντεῦθεν ἄρα ποιεῖται ὁ Πλάτων τὸν ἐξαίρετον ἔπαινον τοῦ Ἰσοκράτους λέγων τὰ ἐξῆς: « οὐδὲν ἂν γένοιτο θαυμαστὸν προΐούσης τῆς ἡλικίας εἰ περὶ αὐτοὺς τε τοὺς λόγους, οἷς νῦν ἐπιχειρεῖ, πλεόν ἢ παίδων διενέγκοι τῶν πρότετε ἀψαμένων λόγων, εἴτε εἰ αὐτῷ μὴ ἀποχρήσαι ταῦτα, ἐπὶ μείζω τις αὐτὸν ἄγοι ὁρμὴ θειοτέρα, φύσει γάρ, ὧ φίλε, ἔνεστί τις φιλοσοφία τῇ τοῦ ἀνδρὸς διανοία. » (Πλατ. Φαιδρ. 279, Α. Πρβλ. Reinhardt, *de Isocratis aemulis* σελ. 29, 30. Hermann, *Geschichte der plat. Philos.* σελ. 80. H. P. Shöder, *Quaestiones Isocrateae duae* σ. 112. E. Gurtius, *griech. Gesch.* III τομ. σελ. 509). Καὶ Διονύσιος δὲ ὁ Ἀλικαρνασσεὺς φαίνεται τὴν περὶ Ἰσοκράτους ταύτην γνώμην τοῦ Πλάτωνος ἀποδεχόμενος καὶ ἐπικυρῶν τὰ ἀκόλουθα προστιθέμενος: « τῶν δὲ πραγμάτων ποιούμενος ἐξέτασιν, τὴν μὲν εὔρεσιν θαυμαστὴν παρ' ἀμφοῖν κατελαβόμεν, καὶ ἔτι τὴν κρίσιν· τῇ δὲ τάξει τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τοῖς μερισμοῖς τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ τῇ καθ' ἕκαστον εἶδος ἐργασίᾳ τοῖς τ' ἄλλοις ἅπασι τοῖς ἐν τῷ πραγματικῷ τόπῳ θεωρήμασι παρὰ πολὺ προτερεῖν ἡγούμεν Ἰσοκράτην Δυσίου· κατὰ δὲ τὴν λαμπρότητα τῶν ὑποθέσεων, καὶ τὸ φιλόσοφον τῆς προαιρέσεως, πλεῖον διαφέρειν ἢ παιδὸς ἄνδρα, ὡς Πλάτων εἶρηκεν· εἰ δὲ χρὴ τὰ ληθῆς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ῥητόρων, ὅσοι φιλοσόφως τοῦ μαθήματος τούτου προέστησαν. » (Διονυσ. Ἀλικ. περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων).

Σημεῖον δὲ τῆς κατ' ἀρχὰς οἰκειότητος Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος δύναται τις ἴσως νὰ ἐπιδείξῃ καὶ τὴν ὁμόφωνον γνώμην τῶν ὀνομαστῶν τούτων ἀνδρῶν περὶ τελείου ῥήτορος. Ὁ μὲν Πλάτων πραγματευόμενος ἐν Φαίδρῳ περὶ τελείου ῥήτορος λέγει ταῦτά, ὅσα ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ κατὰ σοφιστῶν εἶχεν εἰπών, οἷον « εἰ μὲν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην· ὅτου δ' ἂν ἐλλίπης τούτων, ταύτη ἀτελής ἔσει » (Πλάτ. Φαιδρ. 260 Δ). Ὁ δὲ Ἰσοκράτης λέγει τὰ ἐξῆς: « καὶ τούτων μὲν ἀπάντων συμπεσόντων τελείως ἔξουσιν οἱ φιλοσοφοῦντες· καθ' ὅτι δ' ἂν ἐλλειφθῆ τι τῶν εἰρημένων, ἀνάγκη ταύτη χεῖρον διακεῖσθαι τοὺς πλησιάζοντας. » (Κατὰ σοφιστ. 18)

Ἡ σύμπτωσης ἄρα καὶ συγκυρία τῶν ὁμοίων γνώμων Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος περὶ τελείου ῥήτορος ἄγει ἡμᾶς εἰς ἔρευναν καὶ ἀπορίαν, πότερον ὁ Πλάτων παρέλαβε παρὰ τοῦ Ἰσοκράτους τὴν γνώμην περὶ τελείου ῥήτορος ἢ ἀμφότεροι ἠρύσθησαν αὐτὴν ἐκ κοινῆς πηγῆς. Ὁ μὲν Blass περὶ τούτου λόγον ποιούμενος ἀποφαίνεται μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης πρῶτος τὴν περὶ τελείου ῥήτορος γνώμην διετύπωσεν, ὁ δὲ Πλάτων ἐπιδοκιμάσας αὐτὴν παρέλαβε παρὰ τοῦ Ἰσοκράτους. *Es wird nun sicherlich nicht Isokrates diesen Ersten Grundsatz seiner eigentlichen Kunst aus Plato entlehnt, sondern umgekehrt dieser ihn aus jenes Schrift entmomment und damit gebilligt haben.* (Blass, *die attisch Bereds II*, σελ. 28). Ὁ δὲ Spengel ἀποφαίνεται ὅτι ἀμφότεροι εἶχον τὴν αὐτὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἐλευθέρως ἠρύσθησαν τὴν περὶ τελείου ῥήτορος γνώμην (Spengel, *Isokr. u. Plat.* σελ. 745). Ὁ δὲ Sauppe κοινὴν πηγὴν ὑπολαμβάνει αὐτὸν τὸν Σωκράτην, *so ist doch was bei Isokrates aus Plato entlehnt scheint, meist sokratisch* (Sauppe, *Zeitschrift für Alterthumswiss.* 1835. σελ. 407).

Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τοῦ διαλόγου Φαίδρου καὶ τοῦ λόγου Ἰσοκράτους κατὰ σοφιστῶν δύναται νὰ δηλώσῃ, τίς πρῶτος μετεχειρίσθη τὴν εἰρημένην γνώμην περὶ τελείου ῥήτορος. Πολλὰ γινώμαι φέρονται περὶ τοῦ καιροῦ τῆς συγγραφῆς τοῦ διαλόγου Φαίδρου, ἢ πιθανωτάτη δμως πασῶν εἶναι, ὅτι ὁ διάλογος Φαίδρος συνετάχθη περὶ τὸ ἔτος 386 καὶ θεωρεῖται ὡς εἰσητήριος (ἴδρα F. Heberweg, *Grundriss der Gesch. d. Philos. des Alt.* 114 σελ. 121, 122, τομ. 1). Ὡς δ' ὁ διάλογος οὗτος τοῦ Πλάτωνος εἶναι εἰσητήριος, οὕτω καὶ ὁ κατὰ σοφιστῶν Ἰσοκράτους λόγος, οὗ τινος ἡ συγγραφή ἀνάγεται ἄνω τοῦ ἔτους 390. Διὸ δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι πρῶτον ὁ Ἰσοκράτης μετεχειρίσθη τὴν περὶ τελείου ῥήτορος γνώμην, ὁ δὲ Πλάτων, εἰ μὴ παρέλαβεν αὐτὴν παρὰ τοῦ Ἰσοκράτους πάντως ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Ἰσοκράτης πρότερον ἐξεδήλωσε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην περὶ τελείου ῥήτορος. Οὐδὲν νομίζω, κωλύει ν' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Πλάτων ἐπεκύρωσε οὕτω τὴν Ἰσοκράτους γνώμην μεταχειρισθεὶς τὴν αὐτὴν γνώμην περὶ τελείου ῥήτορος.

Δηλώσας ὁ θεῖος Πλάτων ἐν Φαίδρῳ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην περὶ τοῦ Ἰσοκράτους ἠθέλησε νὰ ὑποδείξῃ αὐτῷ, ποίαν ὁδὸν ἔπρεπε νὰ τραπῆ, ἵνα γένηται τοιοῦτος, εἶον προσεδόκησεν. Ἀλλ' ἡ καλὴ προαίσθησις τοῦ Πλάτωνος περὶ Ἰσοκράτους φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων διαψευδομένη (Bernhardy, *wissenschaftliche Syntznder griech. Spr.* σελ. 20. σημείωσ. 40) καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνοῦμεν τῷ μακαρίτῃ Κυπριανῷ, καθ' ὅσον

δοξάζει ὅτι ἡ ἐν τέλει Φαίδρου γνώμη Πλάτωνος περὶ Ἰσοκράτους καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀληθεύει (τὰ ἀπορρ. Κυπρ. σελ. 17).

Ἡ τοῦ μακαρίτου Κυπριανοῦ γνώμη περὶ φιλίας Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος τῇ τοῦ Sauppe, ὅστις ἀποφαίνεται γνώμην, ὅτι οὐδεμία ποτὲ φιλία ὑπῆρξε μεταξύ Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος: demnach war Freundschaft zwischen Plato und Isokrates unmöglich; sie mussten sich feindlich gegenüberstehen (Zeitsehr. f. A. σελ. 407), Ἄλλ' ὅμως τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Sauppe δὲν δυνάμεθα κατὰ πάντα ν' ἀποδεχθῶμεν, φρονοῦντες, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὑφίστατο οἰκειότης τις Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος, ὡς ἀνωτέρω ἐπειράθημεν νὰ δείξωμεν. Τοῦναντίον πάνυ ὀρθὴ καὶ ἀσπαστὴ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Sauppe ποιουμένου εὐστοχον διαφορὰν τῶν ἀξιωματῶν καὶ θεωριῶν τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος sich in das Leben schicken zu Können ist Ziel für Isokrates, us dem Leben zu flüchten Platons Gebot: von äussern Mitteln hofft Isokrates Rettung des Bestehenden, mit Wegwerfung alles Vorhandnen ahnt Plato ein vezjüngtes Leben des Geistes (Zeitschr. f. Alt. σελ. 407. Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Sauppe πρβλ. Ἀντιδοσ. 269, 171. Ἐλεν. 4. 5. Πανηγυρ. 8. Βουσιρ. 4. Πλατ. Φαιδρ. p. 267 A.)

Δείξωμεν δὲ νῦν καὶ παραθῶμεν ἔνθεν μὲν τὰ χωρία ἐκ τῶν Ἰσοκράτους λόγων, ἅτινα ὑπαινίσσονται τὸν Πλάτωνα, ἔνθεν δὲ τὰ χωρία ἐκ τῶν Πλάτωνος διαλόγων, ἐν οἷς ὑπονοεῖται ὁ Ἰσοκράτης.

Αἱ ἀντίθετοι θεωρίαι τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος, ἰδίως δὲ ἡ ὑπερηφανία καὶ ἀποδοκιμασία, ἣν ἐδείκνυεν ὁ Ἰσοκράτης πρὸς τὰς τῶν ἄλλων παιδείας, προῦκάλεσαν τὸν ἀμοιβαῖον ὑπαινιγμὸν φανερόν δὲ ἐκ τούτου ὅτι οἱ δύο οὗτοι μεγάλοι ἄνδρες δὲν διέκειντο ἐν τοῖς ὑστερον φιλικῶς πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Ἰσοκράτης μὴ ἀποδεχόμενος ταυτότητα ἀνδρίας καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνης καταπολεμεῖ ἐν Ἑλένη 1 «τοὺς διεξιόντας ὡς ἀνδρία καὶ σοφία καὶ δικαιοσύνη ταυτόν ἐστι, καὶ φύσει μὲν οὐδὲν αὐτῶν ἔχομεν, μία δ' ἐπιστήμη καθ' ἀπάντων ἐστίν.» Οὐδεὶς δύναται ἀναγινώσκων τὸν Πρωταγόραν τοῦ Πλάτωνος νὰ μὴ ὑποπτεύσῃ ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ Ἰσοκράτους δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς τὸν Πλάτωνα αὐτόν, ὅστις τὴν ταυτότητα τῆς ἀνδρίας καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνης πραγματεύεται ἐν τῷ διαλόγῳ Πρωταγόρα. Ἀπίθανος δὲ φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ μακαρίτου Κυπριανοῦ ἀποφαινομένου ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ὑπονοεῖ ἐν ταῖς ἀνωτέρω λέξεσι τὸν Εὐκλείδην ἢ Ἀντισθένη (τὰ ἀπόρρ. σελ. 33, 34). Ὅτι δὲ ὁ Ἰσοκράτης τὴν κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίαν ἐν μείζονι μοί-

ρα τῆς τῶν ἄλλων σοφιστῶν ἐτίθετο, γίνεται καταφανές καὶ ἐκ τοῦ Παναθηναϊκοῦ 26, ἐνθα πάντως οὐδεὶς ἄλλος ὑπονοεῖται ἐν ταῖς λέξεσι «καὶ τοὺς διαλόγους τοὺς ἐριστικούς καλουμένους, οἷς οἱ μὲν νεώτεροι μᾶλλον χαίρουσι τοῦ δέοντος, τῶν δὲ πρεσβυτέρων οὐδεὶς ἐστίν, ὅστις ἂν ἀνεκτοὺς αὐτοὺς εἶναι φήσειεν» ἢ ὁ Πλάτων. Εἰ δὲ Ἰσοκράτης, καθὰ ὁ μακαρίτης Κυπριανὸς φρονεῖ, περὶ πολλοῦ Πλάτωνα ἐποιεῖτο, ἔπρεπε πάντως τὴν κατ' αὐτὸν παιδείαν καὶ φιλοσοφίαν νὰ ἐξαιρῆ, ὅποτε ἤθελε νὰ καθάπτηται τῆς τῶν ἄλλων παιδείας. Ἔτι δὲ σαφέστερον καταφαίνεται ἡ τοῦ Ἰσοκράτους ἀλαζονεία καὶ ἀποδοκιμασία τῶν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος γεγραμμένων νόμων καὶ πολιτειῶν ἐκ τοῦ πρὸς Φίλιππον λόγου 12, ἐνθα ἐπάγει τὰ ἐξῆς: «ἀλλ' ὁμοίως οἱ τοιοῦτοι τῶν λόγων ἄκυροι τυγχάνουσιν ὄντες τοῖς νόμοις καὶ ταῖς πολιτείαις ταῖς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν γεγραμμέναις». Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῆ ἀορίστως καὶ γενικῶς, ὡς ὁ μακαρίτης Κυπριανὸς δοξάζει (σελ. 33), διότι αὐταὶ αἱ λέξεις οἶονεὶ φωνοῦσαι λέγουσιν ὅτι τὸν Πλάτωνα ὑπονοεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Διὸ καὶ ὁ Pluntke ὀρθῶς γνωματεύει λέγων, *die Worte in Philipp* ἀλλ' ὁμοίως οἱ τοιοῦτοι—*γεγραμμέναις trage ich kein Bedenken, auf Plato zu beziehen* (E. Pluntke, *Platos Urteil über Isocr.* σελ. 11—Schröder, *Quaestiones Isocr.* σελ. 144. Α. Κοραῆς ἐν σημειώσ. τοῦ πρὸς Φίλιππ. σελ. 227).

Τὸ ἐν τῷ κατὰ σοφιστῶν 1 χωρίον «τῶν περὶ τὰς ἐριδας διατριβόντων» εἶναι ἀμφισβητήσιμον παρὰ τοῖς φιλολόγοις, οἷον ὁ Bonitz φρονεῖ ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ὑπαινίσσεται τὸν Πλάτωνα (Bonitz, *platonische Studien* 2, σελ. 40). Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Bonitz φαίνεται μοι πολὺ ἀπίθανος, διότι, ἂν ὁ Ἰσοκράτης ἐξεφράσθη πρότερον κατὰ τοῦ Πλάτωνος, πάντως οὗτος δὲν θὰ ἐπῆναι ἔπειτα τὸν Ἰσοκράτη ἐν Φαίδρω, ὅστις, ὡς εἴρηται, πολλῶ βραδύτερον τοῦ κατὰ σοφιστῶν συνεγράφη. Νομίζω δὲ ὀρθότερον ἐν ταῖς ἀνωτέρω λέξεσι νὰ ἐννοηθῶσιν οἱ Μεγαρικοὶ, διότι ὁ τρόπος, καθ' ὃν πολεμεῖ ὁ Ἰσοκράτης τοὺς περὶ τὰς ἐριδας διατρίβοντας, δεικνύει ὅτι δὲν ὑπονοεῖ τὸν Πλάτωνα.

Nūn δὲ ἴδωμεν, ἂν καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἠνίχθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος.

Ἡ ἀλαζονεία τοῦ Ἰσοκράτους γίνεται δῆλη ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἀβρύνεται ἐπὶ τῆ κατ' αὐτὸν παιδείᾳ. Τοῦτο δ' εἰς ὑπερβολὴν πράττων ὁ Ἰσοκράτης καταντᾷ εἰς τοιαύτην θρασύτητα, ὥστε καταφρονεῖ πάσας τὰς τῶν ἄλλων διδασκαλίας· οὐδεὶς ἄλλος, λέγει, δύναται νὰ διατρίβῃ περὶ τοιαῦτα, περὶ ἃ αὐτὸς τὸν νοῦν προσεῖχε. Τὴν τοιαύτην λοιπὸν τοῦ Ἰσοκράτους ὑπερηφανίαν οὐδὲ ὁ Πλάτων ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ. Διὸ περιγρά-

φει αὐτὸν ἀρκούντως ἐν τῷ διαλόγῳ Εὐθυδήμῳ. Πλατ. Εὐθ. p. 304, 305, 306. Ὑποπτευόμενος δὲ ὁ Πλάτων τὸν Ἰσοκράτην μεταχειρίζεται εὐγενέστερον τρόπον πρέποντα τῇ αὐτοῦ ἀνατροφῇ καὶ τῷ γένει. Ὁ ἐν τέλει Εὐθυδήμου μνημονευόμενος ρήτωρ παρίσταται καὶ περιγράφεται οὕτως, ὥστε ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑπονοηθῇ ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης. Τοῦτο ἐναργέστατον ἐπικυροῦσιν οἱ διὰ στόματος Κρίτωνος λόγοι: «ἤκιστα νῆ τὸν Δία ρήτωρ, οὐδὲ οἶμαι πῶποτ' αὐτὸν ἐπὶ δικαστήριον ἀναβεβηκέναι· ἄλλ' ἐπαίειν αὐτὸν φασὶ περὶ τοῦ πράγματος νῆ τὸν Δία καὶ δεινὸν εἶναι καὶ δεινοὺς λόγους συντιθέναι». «Ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο μόνον τὸν Ἰσοκράτην ὑπαινίσσεται, δυνάμεθα ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰσοκράτους συγγραμμάτων ν' ἀποδείξωμεν καὶ ποιήσωμεν φανερὸν ὅτι ὁ Ἰσοκράτης δεινὸς μὲν ἦτο λόγους συγγράφειν, οὐχὶ δὲ καὶ ρήτωρ· οἷον ἐν ἐπιστολῇ ὀγδόῃ 7 λέγει αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης «ἐγὼ τοῦ μὲν πολιτεύεσθαι καὶ ρητορεύειν ἀπέστην,» ὡσαύτως ἐν τῷ πρὸς Φίλιππον 81 «εἰ μήτε στρατηγὸς μήτε ρήτωρ» ὁμοίως καὶ ἐν τῇ πρὸς Διονύσιον ἐπιστολῇ 9 «εἰ μήτε δημηγορῶν». Περὶ δὲ τῆς δεινότητος τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους μαρτυροῦσι πολλὰ χωρία τῶν Ἰσοκράτους συγγραμμάτων, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν πανηγυρικῷ 4, 12, 188, Ἀντιδ. 3, 276, Εὐαγορ. 74, Παναθην. 2. Πλείστου δὲ λόγου ἀξία εἶναι ἡ μετριοφροσύνη καὶ εὐγένεια τοῦ Πλάτωνος ὅστις ὑπαινιττόμενος τὸν Ἰσοκράτην ἐν Εὐθυδήμῳ ἐκφράζει τὴν ἐξαιρετικὴν ταύτην ρῆσιν «πάντα γὰρ ἄνδρα χρὴ ἀγαπᾶν, ὅστις καὶ ὁ τιοῦν λέγει ἐχόμενον φρονήσεως πρᾶγμα καὶ ἀνδρείως ἐπεξιῶν διαπονεῖται». (Πλατ. Εὐθυδ. 306 C.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων ἐδείχθη, ὅτι ὅ,τε Ἰσοκράτης καὶ Πλάτων ὑπηνίξαντο ἀλλήλους ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμμασιν, οὐδέποτε ὅμως ἤρισαν καὶ προσωπικῶς. Ἀναμφισβήτητον δὲ ὅτι οἱ μαθηταὶ τούτων ὕστερον ζήλῳ φερόμενοι ἐξώκειλαν εἰς τραχύτερα πράγματα καὶ ἔχθρας. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου δὲν δοξάζει ὀρθῶς ὁ μακαρίτης Κυπριανὸς ἀποδεχόμενος φιλίαν τοῦ Ἰσοκράτους καὶ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη τὸν φιλόσοφον (τὰ ἀπόρρητ. τ. Ἰσοκρ. σελ. 32, 35). Τὴν περὶ τούτου ἡμαρτημένην γνώμην τοῦ αἰοιδίμου Κυπριανοῦ δύναται ὁ βουλούμενος νὰ ἴδῃ ἐν τῇ ἀξιολόγῳ πραγματείᾳ τοῦ παρ' ἡμῖν λογίου κ. Μ. Γ. Δήμιτσα «περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Ἰσοκράτους.» (Ἀθήναιον 1877 C. Reinhardt, *de Isocratis æmulis* σελ. 40, 42. Schröder *Quæstiones* σελ. 49 Rauchenstein, *Ausgew. Reder des Isocr.* Einleitung 15 Blass, *die griech. Bereds. in dem Zeitraum von Alexander bis Augustus* σελ. 78, 80. Blass, *die att. Bereds.* II, σελ. 60. L. Spengel, *Isokr. and Plato* σελ. 738, Sauppe, *Zeitschr. f. Alt.* 1835, σελ. 407, E. Pluntke, *Platōs Urteil über Isokrates* σελ. 66).